

משלי פרק ד פסוקים א-ד

- (א) שִׁמְעוּ בָּנִים מוֹסֵר אָב וְהִקְשִׁיבוּ לְדַעַת בִּינָה:
 (ב) כִּי לִקְחַת טוֹב נָתַתִּי לָכֶם תּוֹרַתִי אֶל תִּעְזוּבוּ:
 (ג) כִּי בֶן הָיִיתִי לְאָבִי רַף וַיַּחֲדֵד לִפְנֵי אִמִּי:
 (ד) וַיִּרְנֵי וַיֹּאמֶר לִי יִתְמָךְ דְּבָרֵי לִבְךָ שְׁמֹר מִצְוֹתַי וַחֲיֵה:

בני יששכר מאמרי חודש סיון מאמר א - מהות החדש:

על דרך שאמרו רז"ל דהנשמה בבואה אל עולם הזה ועודנה בעיבור במעי האם מלמדין אותה כל התורה כולה, וכשבא הזמן שיצא העיבור לאויר העולם בא מלאך וסטרו ומשכחין ממנו כל התורה [נדה ל ב], והנה על זה ג"כ הקושיא כנ"ל למה מלמדין אותו ח"ו לריק ומשכחין ממנו אח"כ.

אבל הוא, דהנה זאת התורה הנה היא נעלמת מעיני כל חי, ואין מבוא לאנוש עלי אדמה בארציות להשיג ממנה אפילו מעט קט זולת בסיוע ועזר אלקי, כי הוא אמר ויהי, ומי יאמר לו מה תעשה, והנה אם הוא פעולת אלקי עולם אין מבוא לשכר ועונש כיון שהוא דבר ההכרחי בגזירת היוצר בראשית, על כן משכחין ממנו כל התורה כולה בבואו אל העולם כדי שיסגל ידיעת התורה אח"כ מרצונו ביגיעה ובחירה בדעת שלימה, ופעולת הלימוד שמלמדין אותו כל התורה במעי אמו מהני שתשאר בו חקיקה בכח העזר האלהי כדי שיהיה יכול בארציות להוציא מן הכח אל הפועל, ובאם לא היה לו מציאות התורה בכח אין מבוא לבוא לנגוע בקצה עניני התורה בעולם הזה, כדמיון שאי אפשר לדגי הים שכל מציאות חיותם במים שיהיו יכולים להשתדל ביגיעה לפרוח באויר כעוף השמים, ויותר מזה המשל כפלי כפלים לאין משער המשכיל יבין, אבל כיון שנחקק בו בעזר אלקי רוחניות התורה, הגם שמשכחין ממנו מטעם הנ"ל עכ"ז נשאר הדבר אצלו בכח, וע"י יגיעתו יכול להוציא הדבר מן הכח אל הפועל, והוא כדמיון בן אדם שראה איזה דבר ונשכח ממנו זמן רב, עכ"ז בעת שראה הדבר נחקק בכח הזכרון ובמעט קט על ידי השתדלות יזכור כך וכך היה המעשה, כן הוא הענין הנרצה מה שמלמדין לאדם כל התורה קודם בואו לעולם הגם שמשכחין ממנו, בכדי שיבוא לו הענין ביגיעה על ידי בחירתו, אבל להיות שהוא מן הנמנע זולת בעזר אלקי, הנה כיון שנשאר אצלו בכח הזכרון הנה על ידי יגיעתו והשתדלותו יוכל להוציא הדבר מן הכח אל הפועל.

מסכת נדה דף ל עמוד ב

דרש רבי שמלאי: למה הולד דומה במעי אמו – לפנקס שמקופל ומונח. ידיו על שתי צדעיו, שתי אציליו על ב' ארכובותיו, וב' עקביו על ב' עגבותיו, וראשו מונח לו בין ברכיו, ופיו סתום וטבורו פתוח, ואוכל ממה שאמו אוכלת, ושותה ממה שאמו שותה, ואינו מוציא רעי שמא יהרוג את אמו. וכיון שיצא לאויר העולם – נפתח הסתום ונסתם

הפתוח, שאלמלא כן אינו יכול לחיות אפילו שעה אחת. ונר דלוק לו על ראשו וצופה ומביט מסוף העולם ועד סופו, שנאמר (איוב כ"ט) בהלו נרו עלי ראשי לאורו אלך חשך. ואל תתמה, שהרי אדם ישן כאן ורואה חלום באספמיא. ואין לך ימים שאדם שרוי בטובה יותר מאותן הימים, שנאמר (איוב כ"ט) מי יתנני כירחי קדם כימי אלוה ישמרני, ואיזהו ימים שיש בהם ירחים ואין בהם שנים – הוי אומר אלו ירחי לידה. ומלמדין אותו כל התורה כולה, שנאמר (משלי ד') ויורני ויאמר לי יתמך דברי לבך שמור מצותי וחייה, ואומר (איוב כ"ט) בסוד אלוה עלי אהלי. מאי ואומר? וכי תימא נביא הוא דקאמר – ת"ש: בסוד אלוה עלי אהלי.

וכיון שבא לאויר העולם – בא מלאך וסטרו על פיו, ומשכחו כל התורה כולה, שנאמר (בראשית ד') לפתח חטאת רובץ. ואינו יוצא משם עד שמשביעין אותו, שנאמר (ישעיהו מ"ה) כי לי תכרע כל ברך תשבע כל לשון, כי לי תכרע כל ברך – זה יום המיתה, שנאמר (תהלים כ"ב) לפניו יכרעו כל יורדי עפר, תשבע כל לשון – זה יום הלידה, שנאמר (תהלים כ"ד) נקי כפים ובר לבב אשר לא נשא לשוא נפשו ולא נשבע למרמה,

ומה היא השבועה שמשביעין אותו – תהי צדיק ואל תהי רשע, ואפילו כל העולם כולו אומרים לך צדיק אתה – היה בעיניך כרשע. והוי יודע שהקב"ה טהור ומשרתיו טהורים, ונשמה שנתן בך טהורה היא, אם אתה משמרה בטהרה – מוטב, ואם לאו – הריני נוטלה ממך.

תנא דבי ר' ישמעאל: משל לכהן שמסר תרומה לעם הארץ, ואמר לו אם אתה משמרה בטהרה – מוטב, ואם לאו – הריני שורפה לפניך.

ערוך לנר מסכת נדה דף ל עמוד ב

בגמרא שנאמר ויורני ויאמר לי. הא דדרש זה על עובר במעי אמו נלענ"ד משום דכתיב ברישא בן הייתי לאבי רך ויחיד לפני אמי ויורני ויאמר לי וגו' ודרש הכי בן הייתי לאבי שבשמים כאשר רך ויחיד הייתי לפני אמי שאין רך ויחיד לפני אמו כעובר שהוא רך ויחיד לפני אמו שהוא יחיד ומופרד מכל בני עולם ורך לפני אמו הנהו וכשהייתי בן ויורני אבי שבשמים ויאמר לי ועל זה קאמר וכי תימא נביא הוא דקאמר ששלמה שנמנה בכלל מ"ח נביאים הוא דקאמר על עצמו שאביו דוד הורהו כן ת"ש בסוד אלוק':

ומה שמלמדין אותו כל התורה אף שקודם לידתו משכחין אותו י"ל הטעם כיון שמשביעין אותו לקיים התורה ואם לא ידע התורה אין שבועתו שבועה שלא ידע על מה נשבע:

בגמרא שנאמר לפתח חטאת רובץ. המהרש"א פי' ע"פ מה דאמרינן בחלק (צא ב) יצה"ר מאימתי שולט באדם משעת יציאה דאם משעת יצירה א"כ כועט באמו ויוצא

והמהרש"א הקשה שם מהא דדרשינן ויתרוצצו הבנים בקרבה כשהי' עוברת על פתח ע"ז עשו מפרכס לצאת והניח בקושיא ולענ"ד י"ל ע"פ מה שיש לדקדק דאמר יצה"ר שולט באדם ולא אמר ניתן באדם כמו שאמר שם הנשמה מאימתי ניתן באדם ולכן יש לפרש דודאי היצה"ר מוטבע בגוף האדם ונוצר עמו אבל אין לו שליטה להכריח לאדם עד שעת יציאה דאם הי' לו שליטה יהי' כל וולד בועט באמו ויוצא אבל כיון שיש יצה"ר בו ניכר לפעמים החפץ להרע ולכן בעשו הי' מפרכס לצאת ומכ"מ כיון שלא יכול לשלוט לא יצא ובזה מתורץ ג"כ מה שהקשה המהרש"א שם עוד מהאי עוברת דארח ביוה"כ דקרא עליו ר"מ זורו רשעים מרחם:

בגמרא זה יום הלידה. מה שמקדים יום המיתה ליום הלידה עיין במהרש"א ולענ"ד י"ל שהוא על דרך הכתוב ויום המות מיום הולדו שמובחר יום המות מיום הולדו משום דבזה כבר בא עד תכליתו וכן כאן נבחר מה שכורע להקב"ה בשובו למנוחה ממה שנשבע טרם צאתו לעולם:

בגמרא ולא נשבע למרמה. ופי' רש"י דאי בשבועה דעלמא אטו משום דלא נשבע למרמה חשיב להו כעולין בהר ד' עכ"ל ועיין במכות (כד א) שמפרש מה שנאמר במזמור ד' מי יגור באהלך מי ישכון בהר קדשך וגו' נשבע להרע ולא ימיר כגון ר' יוחנן ע"ש הרי דגם שם כתיב מי ישכון בהר קדשך ומפרש על שבועה פרטית ויש לחלק ששם מזכיר גם שאר מצות פרטי כספו לא נתן בנשך ושוחד על נקי לא לקח אבל הכא דלא מזכיר רק מעלות הכוללות נקי כפים ובר לבב גם השבועה יפרש כן:

בגמרא הי' בעיניך כרשע. ואף שהתנא אמר "ואל תהי רשע בפני עצמך" ועיין בברטנורא שם שלחד פי' שלא יחזיק עצמו כרשע – היינו דוקא לענין שלא יתייאש עצמו כאלו אין לו תקוה ח"ו אלא יבטח בד' כי חנון ורחום הוא להשב אליו. אבל הכא מיירי כשהעולם אומרים לך "צדיק אתה וכבר הסגלת מעשים טובים יותר מדי ותן מרגוע לנפשך" – לזה נאמר "תהי בעיניך כרשע" כאלו עדיין מוטל עליך משא עונותיך שצריך אתה לתקן. וזה כדרך שאמר ריה"ג בברכות (סא א) צדיקים יצר הטוב שופטן. ומי לנו גדול מרבי יוחנן בן זכאי שבשעת מיתתו אמר שאין יודע איזה דרך מוליכין אותו אם לגהינם אם לג"ע:

בגמרא משל לכהן. מה שר' ישמעאל רצה לבאר במשל יש לפרש דלכאורה יש להבין מה זה שנאמר לו ואם לאו הריני נוטלה ממך הרי גם מצדיק נוטלה הנשמה דמי גבר לא יראה מות ובכל יום מברכים נשמה שנתת בי טהורה היא וגו' ואתה עתיד לטלה ממני אמנם באמת יש חילוק שבצדיק כשהקב"ה נוטל הנשמה נוטלה בתורת פקדון להחזירה לעתיד לבא אבל ברשע כשנוטל הנשמה נוטלה לגמרי לכלותה וזה שמפרש המשל מה

שאמר הרני נוטלה ממך לא כמו בצדיק על מנת להחזירה כי אם ככהן המטמא תרומתו ששורפין אותה כן תשרף ותכלה נשמתך וכדאמרינן בר"ה (יז א) ברשעים גמורים לאחר י"ב חדש גופן כלה ונשמתם נשרפת הרי שמצאנו לשון שרפה אצל נשמה:

עוד יש לפרש מה שאמר ואם לאו הרני נוטלה ממך דיש לדקדק כיון שהשבועה בלשון נסתר וגם אמר ונשמה שנתן בכך וכו' ה"ל לסיים הרי הוא נוטלה ממך ולכן יש לפרש כיון דאמר בא מלאך וסטרו על פיו ומייתי מקרא דלפתח חטאת רובץ שהוא היצה"ר כמש"כ המהרש"א לזה י"ל שגם השבועה היא מהמלאך הזה שהוא היצה"ר וכמו שמשכחו כל התורה כדי שיכול לבא לידי נסיון ובחירה בעה"ז כמו כן למען לא יהי לו פתחון פה נגד היצה"ר הלא אתה המתעה אותי מדרכי ד' לזה היצה"ר בעצמו משיבועו דע כי אביא אותך לידי נסיון והשמר תהי צדיק ואל תהי רשע וזה הכל מדברי יצה"ר וידוע הוא היצה"ר הוא המלאך המות וגם נזכר בזוהר החילוק שבין מיתת צדיק למיתת רשע דבצדיק הקדוש ברוך הוא קורא לנשמה והיא יוצאה בשמחה מן הגוף להתדבק בקדושה אבל מיתת רשע היא ע"י מלאך המות שמוציאה בקושי מן הגוף וזה מה שמזהיר היצה"ר שהוא המ"ה לאדם אם אתה משמרה בטהרה מוטב כיון שהקב"ה טהור ומשרתיו טהורים תשוב בטהרה לאשר נתנה לישיב בין משרתיו טהורים ע"מ שתדבק במקור קדושתה ואם לאו הרני נוטלה ממך שתמות על ידי אבל אנו מתפללים בכל יום ואתה עתיד לטלה ממני שנמות ע"י שיטול הקדוש ברוך הוא נשמתנו ולא ע"י מ"ה ועד"ז יפורש מה דאמרינן במנחות (צט ב) פרק שתי לחם ר"א ור"י דאמרי תרווייהו תורה נתנה במ' יום ונשמתו נוצרה למ' יום כל המשמר התורה נשמתו משתמרת וכל שאינו משמר את התורה אין נשמתו משתמרת תני דבי ר"י משל לאדם שמסר צפור דרור לעבדו א"ל כמדומה אתה שאם אתה מאבדה איסר אני נוטל ממך בדמי' נשמתך אני נוטל ממך עכ"ל ויפורש דהנשמה נקרא צפור שטהורה היא וצפור נקרא עוף הטהור וזה ידוע בלשון הזוהר שהנשמות בגדר צפרים בגן עדן וידוע בלשון היהי רצון נשמתין קדישין דמתחדשין כצפרין ונוסף להקרא צפור דרור כי כמו שהצפור המוסגר כשיפתח לו מסגרו אז בשמחה ינוס למרחב לו כן נשמת הצדיק ולכן נמשל הנשמה כצפור דרור שנותן לעבדו אבל מזהירו אם תאבד אותו לא תחשוב כי איסר אני נוטל בדמיו והנמשל בזה אל תחשוב כי אז מיתתך יהי' בגדר זה כמי שפותח מאסר האסור ליצא חפשי אלא יהי' בגדר שהנשמה אני נוטל ממך מבלי להחזירה לך כמו שנאמר הכא אצל רשע שהנשמה נטלת להשרף בפניו ושלא תשוב אליו עוד וזה מפני שהוית הנשמה בתורה קשורה שזו ניתן למ' וזו ניתן למ' ולכן אין לה קיום רק ע"י קיום התורה: